

Тильчик В. В.,
доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

Довгань Ю.,
здобувач кафедри адміністративного права
Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ЄС ТА В УКРАЇНІ

LEGISLATIVE SUPPORT IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN THE EU AND IN UKRAINE

Статтю присвячено законодавчому забезпеченню у сфері захисту прав споживачів у ЄС та в Україні. Розглянуто основні проблеми захисту прав споживачів в Україні. Наведено порівняльний аналіз європейського та вітчизняного нормативно-правового забезпечення в цій сфері. Наголошено, що метою реалізації споживчої політики ЄС визначено стабільний розвиток внутрішнього ринку ЄС і поточний вплив Європейської комісії на повсякденне життя громадян ЄС, який здійснюється шляхом забезпечення пріоритетності потреб споживачів.

Ключові слова: захист прав споживачів, Європейський Союз, принципи державного управління, забезпечення прав, концепція.

Статья посвящена законодательному обеспечению в сфере защиты прав потребителей в ЕС и в Украине. Рассмотрены основные проблемы защиты прав потребителей в Украине. Приведен сравнительный анализ европейского и отечественного нормативно-правового обеспечения в этой сфере. Отмечено, что целью реализации потребительской политики ЕС определено стабильное развитие внутреннего рынка ЕС и текущее влияние Европейской комиссии на повседневную жизнь граждан ЕС, которое осуществляется путем обеспечения приоритетности потребностей потребителей.

Ключевые слова: защита прав потребителей, Европейский Союз, принципы государственного управления, обеспечение прав, концепция.

The article is devoted to legislative protection in the field of consumer rights protection in the EU and in Ukraine. The main problems of consumer rights protection in Ukraine are considered. The comparative analysis of European and domestic normative-legal support in this sphere is presented. It was emphasized that the purpose of implementing the consumer policy of the EU was determined by the stable development of the EU internal market and the current influence of the European Commission on the daily lives of EU citizens, which is carried out by ensuring the priority of consumers' needs.

Key words: protection of consumer rights, European Union, principles of public administration, provision of rights, concept.

Постановка проблеми. У процесі ринкових перетворень, ускладнених такими явищами, як інфляція та підвищення цін, значно знизився рівень соціального захисту населення.

Зростає кількість скарг споживачів на незадовільну якість продукції, надання послуг та обслуговування.

Недостатньо реалізується право споживача на отримання необхідної йому достовірної інформації про товари, роботи, послуги, а також права споживачів бути почутими, захищеними та одержати відшкодування збитків за завдану шкоду [1, с. 88].

Загалом, можна виділити такі основні чинники, які впливають на рівень захисту прав споживачів:

- недосконале законодавство;
- недостатні фінансування, матеріально-технічна та кадрова база;
- відсутність навчання споживачів;
- непоінформованість споживачів щодо своїх прав;
- бездіяльність центральних і місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації прав та інтересів споживачів;
- корупція в органах влади;

– недовіра громадян.

Незважаючи на всі ці перешкоди та труднощі, Україна намагається налагодити ефективну систему захисту прав споживачів. Це засвідчує співпраця держави в цій галузі з Європейським Союзом (далі – ЄС), Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки в науковій літературі значна увага приділяється аналізу застосування механізмів політики Європейського Союзу для реалізації адаптації норм європейського права в законодавство України, зокрема, цьому питанню присвячені праці таких науковців: Т. Дудаш, В. Туманов, М. Буроменський, М. Бирюкова, А. Капустіна, С. Кашкіна, Ю. Юмашева, Г. Дейвіса, Х. Миклитцата та інших учених.

Метою статті є дослідити законодавче забезпечення у сфері захисту прав споживачів у ЄС. Визначити основні проблеми захисту прав споживачів в Україні. Порівняти європейське та вітчизняне нормативно-правове забезпечення в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Відтоді як Україна отримала незалежність фактично зберігся

застарілий підхід до побудови та розвитку системи захисту прав споживачів, коли у відповідній сфері переважають контрольно-наглядові функції держави з фіксацією фактичного становища щодо порушення прав споживачів на внутрішньому ринку. За таких умов не застосовується превентивний підхід для недопущення та попередження таких порушень. Відповідальність суб'єктів господарювання за порушення прав споживачів не забезпечує попередження повторних порушень таких прав. Споживач також є беззахисним у відносинах, які виникають на ринку, що перебуває у стані природної монополії, та на суміжних ринках у сфері теплопостачання й централізованого водопостачання та водовідведення, перероблення та захоронення побутових відходів.

Споживачі в Україні не захищені державою та законом внаслідок декларативного характеру проголошених прав і відсутності механізмів їх реалізації та відновлення.

Відсутність цілісної системи державного нагляду (контролю) призводить до виникнення конкурентних переваг для недобросовісного бізнесу. Отже, внутрішній споживчий ринок більш ризикований і небезпечний для споживачів, порушення прав яких набули масового характеру. Більшість суб'єктів господарювання (виробників) втрачають свою конкурентоспроможність як усередині країни, так і на спільному з ЄС ринку. Поширення на внутрішньому ринку небезпечної продукції та продукції неналежної якості стає щораз більш загрозливим для здоров'я і життя населення.

На державному рівні не створено систему реалізації європейського принципу презумпції невинуватості споживача, доступну та прозору систему досудового розгляду скарг і реагування на результати незалежних споживчих досліджень.

Крім того, в Україні недооцінена роль громадянського суспільства, зокрема громадських об'єднань споживачів. Водночас у європейській практиці успішно здійснюються заходи з державної підтримки діяльності неурядових організацій, що дає можливість більш ефективно використовувати ресурси у вирішенні питань інформування, консультування, споживчої освіти, визначення загроз, моніторингу ринку, здійснення контролю за виконанням органами державної влади своїх функцій, попередження виникнення корупційних факторів.

Система захисту прав споживачів у європейських країнах посідає одне із провідних місць у процесі формування економічної та соціальної політики. Європейські підходи до стимулювання громадянської активності споживачів і залучення незалежних споживчих організацій постійно перебувають у центрі уваги Європейської комісії та урядів країн ЄС. Обізнані, поінформовані та наділені реальними правами споживачі є двигуном економічних змін, їхній вибір стимулює впровадження інновацій і розвиток економіки [2].

В Україні законодавчо-правова база консюмеризму нині налічує понад 40 законів і підзаконних

нормативних актів. Зокрема, права споживачів захищає Конституція України. Важливим чинником розвитку правової системи України вважаємо участь України в конвенціях Ради Європи, які встановлюють спільні для цієї організації та ЄС стандарти. Порівняння українського законодавства у сфері забезпечення прав споживачів із міжнародно-правовими актами та документами, такими як Хартія захисту споживачів (1973), Єдиний європейський акт (1986), Маастрихтський договір (1992) та деякі чинні директиви ЄС, дає підставу зробити висновок, що основні норми споживчого права України значною мірою узгоджені з цими стандартами [3].

Поза увагою українського законодавства залишились деякі суттєві елементи законодавства ЄС із питань захисту прав споживачів. Зокрема, формулювання поняття «споживач» є вужчим, ніж у законодавстві ЄС.

Порівняно з нормами ЄС, в Україні занижені вимоги до укладання договорів поза офісними та торговельними приміщеннями, укладання договорів на відстані, не введено поняття дефектної продукції, не відтворено норми ЄС про необхідність викладення попередньої інформації у зрозумілій та доступній для споживача формі, звужено коло суб'єктів відповідальності за неякісну продукцію.

Зазначимо, що в Україні, так само як і в ЄС, сьгодні розвинена нормативно-правова база у сфері захисту прав споживачів, але проблема захисту цих прав не вирішена. Негативними чинниками залишаються такі: підробка товарів, неконтрольований ринок, недостовірна реклама, неякісні товари й послуги, проблема відшкодування збитків тощо. Тому нормативно-правова база України в цій сфері потребує подальшого вдосконалення [1, с. 91].

Метою реалізації споживчої політики ЄС визначено стабільний розвиток внутрішнього ринку ЄС і поточний вплив Європейської комісії на повсякденне життя громадян ЄС, який здійснюється шляхом забезпечення пріоритетності потреб споживачів.

21 березня 2014 р. у Брюсселі було підписано політичну частину Угоди про асоціацію з ЄС за участі українського прем'єр-міністра Арсенія Яценюка.

27 червня 2014 р. Президент України Петро Порошенко підписав другу (економічну) частину Угоди про асоціацію з ЄС.

16 вересня 2014 р. Європейський парламент ратифікував Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом синхронно з Верховною Радою України (у вигляді телемосту технологією Skype).

31 листопада 2014 р. вступило в силу тимчасове застосування Угоди про Асоціацію.

23 лютого 2017 р. Верховна Рада ратифікувала Угоду між Урядом України та Європейським Союзом про участь України у програмі COSME.

Підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку, ратифі-

ковану Верховною Радою України у вересні 2014 р. (далі – Угода про асоціацію), Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів та досягти сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС.

29 березня 2017 р. № 217-р схвалено концепцію державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 р., метою цієї Концепції є створення та впровадження ефективної системи захисту прав споживачів в Україні на засадах ЄС з урахуванням кращих практик країн ЄС.

Загалом, політика України та Європейського Союзу у сфері захисту прав споживачів спрямована на зменшення нерівності між споживачами та продавцями, підвищення рівня безпеки та здоров'я людей, покращення стандартів життя.

Основними завданнями Концепції є:

- гармонізація системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками ЄС;
- адаптація в повному обсязі національного законодавства з питань захисту прав споживачів до законодавства ЄС відповідно до зобов'язань України, передбачених Угодою про асоціацію;
- забезпечення конституційних гарантій безпеки та якості споживання, зокрема шляхом унеможливлення зниження досягнутого рівня захисту прав споживачів;
- створення умов для впровадження та розвитку споживчої освіти всіх рівнів, підвищення рівня споживчої грамотності;
- забезпечення впровадження прозорих та ефективних механізмів взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань споживачів, представників бізнесу у сфері здійснення захисту прав споживачів;
- удосконалення інформації для споживачів про товари та послуги на споживчому ринку, яка повинна бути доступною, об'єктивною, достовірною та своєчасно наданою, зокрема інформації, що надається з використанням Інтернету, для попередження про потенційні ризики та небезпеку споживання;
- забезпечення прозорості зворотного зв'язку між споживачами та всіма органами виконавчої влади щодо звернень і скарг споживачів, компенсації шкоди, завданої споживачам у разі порушення їхніх прав [2].

Споживча політика ЄС не є цілісною системою відносин, яка регулювала б усі аспекти захисту споживачів. Директиви ЄС – це досить строката структура, яка детально регулює певні сфери, а решта залишається неврегульованою. Підкреслимо, що окремі держави-члени ЄС досі відповідають за цілісність структури власної споживчої політики та захисту прав споживачів. Директиви ЄС містять мінімальні стандартні функції у вибраних сферах, особливо в тих, які торкаються внутрішнього ринку [1, с. 92].

Хотіли би звернути увагу на те, що редакція частини 1 статті 8 Закону звужує зміст та обсяг прав споживачів, які вже були встановлені частиною 1 статті 14 Закону України «Про захист прав споживачів» в редакції від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ

щодо заміни товару або розірвання договору в разі виявлення протягом гарантійного строку недоліків цього товару, чим порушується вимога статті 22 Конституції України про недопущення звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних.

Також необхідно зазначити, що у зв'язку з прийняттям нової редакції частини 1 статті 8 Закону виникає необхідність внесення відповідних змін до частин 3, 6, 7, 8, 10 та 14 статті 8 Закону. В іншому разі застосування на практиці положень статті 8 стає неможливим через те, що в тексті Закону немає механізму задоволення вимог споживача під час виявлення «недоліків» та «істотних недоліків» товару, оскільки вимоги, що підлягають задоволенню, є різними.

Крім того, визначення поняття «істотний недолік» не відповідає визначенню поняття «дефектна продукція», яке прийнято в законодавстві Євросоюзу. У зв'язку з цим вимоги Директиви 85/374/ЄЕС від 25 липня 1985 р. щодо зближення законів, підзаконних та адміністративних актів держав-членів стосовно відповідальності за дефектну продукцію не є адаптованими в законодавство України, і також виникає необхідність внесення відповідних змін у статтю 16 Закону про майнову відповідальність за шкоду, завдану дефектною продукцією або продукцією неналежної якості.

З огляду на викладене вище можна зробити висновок, що Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» в частині означення поняття «істотний недолік» (пункт 12 статті 1) та редакції частини 1 статті 8 не узгоджено із законодавством Європейського Союзу щодо захисту прав споживачів, забезпечення безпеки продукції в процесі її розповсюдження та розміщення на ринку, що ставить під загрозу прийняття України до ЄС [4, с. 90].

Реалізація Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 р. сприятиме створенню та впровадженню сучасної ефективної системи захисту прав споживачів в Україні на засадах ЄС з урахуванням кращих практик країн ЄС.

Реалізація цієї Концепції дасть можливість забезпечити:

- адаптацію в повному обсязі національного законодавства з питань захисту прав споживачів до законодавства ЄС відповідно до зобов'язань України, передбачених Угодою про асоціацію;
- підвищення рівня превентивного захисту прав споживачів для недопущення та/або зменшення кількості порушень прав споживачів;
- підвищення рівня освіти та поінформованості населення щодо споживчих прав і механізмів їхнього захисту;
- усунення з ринку недобросовісних підприємців і нечесних підприємницьких практик;
- наближення рівня вітчизняних стандартів життя та споживання до визнаних у ЄС;
- підвищення рівня довіри громадян до державної системи захисту прав споживачів [2].

Висновки. Порівняльний аналіз європейського та вітчизняного нормативно-правового забезпечення

захисту прав споживачів дає змогу зробити такі висновки:

- рівень вітчизняного законодавства у сфері захисту прав споживачів повинен поступово наближатися до відповідного рівня законодавства ЄС;
- чинні нормативно-правові документи не охоплюють усіх основних проблем захисту прав спо-

живачів, недостатньо регламентують співпрацю громадських організацій та органів державної влади;

- державна політика у сфері захисту прав споживачів, основні принципи та пріоритети відповідають європейським, проте впровадження їх на практиці дещо сповільнене та не цілком відповідає теорії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Плахтій Ю., Байцар Р. Нормативно-правове забезпечення у сфері захисту прав споживачів. Вимірювальна техніка та метрологія. № 74. 2013. С. 88–91.
2. Концепція державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 р. від 29 березня 2017 р. № 217-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6032772>.
4. Основи споживчих знань: навч. посібник для вищ. навч. закл. / С.А. Вереса, А.С. Єрохіна, К.О. Максименко, Н.В. Прикульська, Р.Ю. Ханік-Посполітак; За заг. ред. К.О. Максименко, О.В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2008. 192 с.